
**ІСТОРИЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО.
ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА**

УДК340.1

Н. С. Пузырна, к. ю. н., доцент,
В. В. Пророченко, студент**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО ПРАВА**

Анотація. Стаття присвячена науковому аналізу особливостей системи романо-германського права. Автори звертають увагу, що романо-германська правова система виникла на основі рецепції римського права. Вона об'єднує правові системи всіх країн континентальної Європи. Основною рисою даної системи є чіткий поділ норм права на галузі, а всі галузі поділяються на дві підсистеми: приватне право і публічне право. Виявлення і характеристика чинників, що визначають специфіку і розвиток романо-германської правової системи, є важливим напрямком для подальших наукових досліджень.

Ключові слова: романо-германська система прав; рецепція права; норми права; нормативно-правовий акт; галузі права.

Н. С. Пузырная, к. ю. н., доцент,
В. В. Пророченко, студент**ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМЫ РОМАНО-ГЕРМАНСКОГО ПРАВА**

Аннотация. Статья посвящена научному анализу особенностей системы романо-германского права. Авторы обращают внимание, что романо-германская правовая система возникла на основе рецепции римского права. Она объединяет правовые системы всех стран континентальной Европы. Основной особенностью данной системы является четкое разделение норм права на отрасли, а все отрасли подразделяются на две подсистемы: частное право и публичное право. Выявление и характеристика факторов, определяющих специфику и развитие романо-германской правовой системы, является важным направлением для дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: романо-германская система права; рецепция права; нормы права; нормативно-правовой акт; отрасли права.

N. S. Puzyrna, Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor,
V. V. Prorochenko, Student**GENERAL CHARACTERISTICS OF THE ROMANO-GERMANIC SYSTEM OF LAW**

Abstract. The article is devoted to the scientific analysis of the peculiarities of the system of Romano-Germanic law. The authors note that the Romano-Germanic legal system arose on the basis of the reception of Roman law. It unites the legal systems of all the countries of continental Europe. The main feature of this system is a clear division of law on the branches, and all branches are divided into two subsystems: private law and public law. Identification and characterization of the factors that determine the specificity and development of the Romano-Germanic legal system is an important area for further research.

Keywords: Romano-Germanic system of law; reception of law; rule of law; legal act; branch of law.

Актуальність теми дослідження. Право – це унікальне за своєю природою історичне явище. У будь-якій країні, у будь-який час воно відрізняється чималою своєрідністю і має власну специфіку, у деяких випадках абсолютно протилежну специфіці іншої держави. Саме в рамках

**ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО.
ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА**

права склалися безліч різноманітних національних правових систем, що діють у цих державах і до нині.

У сучасному світі через глобалізацію постійно збільшується число зв'язків між країнами з різними правовими системами, що викликає потребу в більш поглибленому вивченні цих самих правових систем з метою підвищення якості взаємодії між ними та формування найбільш повного уявлення про суть правових явищ.

Постановка проблеми. Процеси уніфікації і гармонізації права, які особливо сильно зростають у наші дні, не можуть обійтися без відповідного їм юридичного оформлення. У зв'язку з цим особливого значення набувають правові дослідження вчених компаративістів, які ставлять перед собою основну мету – пізнання закономірностей розвитку правових систем окремих держав і правових сімей сучасності, а також їхніх особливостей.

Правові системи відображають соціально-економічний та політичний розвиток і рівень культури народу. Світ швидко розвивається, відбуваються зміни в політичній, економічній, соціальній сферах, зовсім недавно одні країни належали до однієї правової системи, а зараз вже належать до іншої. Саме тому необхідно знати найважливіші риси правових систем. Однією із таких систем є система романо-германського права.

Постановка завдання. Метою цієї статті є доктринальний та компаративний теоретико-прикладний аналіз загальних та специфічних особливостей системи романо-германського права, як самостійної правової системи сучасності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням романо-германської правової системи займалися такі дослідники як: Л. Л. Богачова, К. Г. Волинка, С. В. Зайчук, М. С. Кельман, А. М. Колодій, В. Д. Кравчук, Д. В. Лук'янов, Л. А. Луць, Н. М. Оніщенко, С. П. Погребняк, О. Ф. Скакун, В. Д. Ткаченко, М. В. Цвікта інші. Разом із тим кожен із вчених розглядав особливості романо-германської системи права по-різному, акцентуючи увагу на одних аспектах та залишаючи поза увагою інші.

Виклад основного матеріалу. Романо-германська правова система має серед інших правових систем особливий статус: в силу своєї найбільшої поширеності, витоків, що лежать ще у Стародавньому Римі і безпосередньо у римському праві. Згодом європейські держави перенесли свою правову систему в колоніальні володіння в Америці, Азії та Африці, що, звичайно ж, не могло не посприяти подальшому поширенню даної правової системи на території цих держав.

В даний час романо-германська правова сім'я охоплює право країн континентальної Західної Європи, більшості держав Центральної та Південної Америки (колишніх колоній Іспанії, Португалії і Франції), право Японії, Південної Кореї, Індонезії, Таїланду та деяких інших азійських країн. Правові системи багатьох африканських держав, а також країн Близького і Середнього Сходу теж безпосередньо пов'язані з даною правовою системою. Переходячи до загальної характеристики романо-германської системи права, необхідно дати їй визначення. Отже, романо-германська правова система – це сукупність правових систем, сформованих на основі римської правової спадщини і об'єднаних схожою структурою, джерелами права і спільністю понятійно-юридичного апарату.

На думку ряду вчених, доречно буде поділити романо-германську систему в цілому на дві групи: романську і німецьку. До першої групи входять правові системи Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Люксембургу та Голландії. До другої групи відносять правові системи Німеччини, Австрії, Швейцарії та ряду інших країн. Такий поділ здійснюється через однаково великий внесок цих двох країн у загальну правову систему [1, с. 28; 2, с. 183].

Проте, існує і дещо протилежна думка щодо внутрішнього поділу системи романо-германського права. Так, В. Д. Гапотій переконаний, що романо-германська система права не є однорідною і в свою чергу може бути умовно поділена на кілька правових підсистем, кожна з яких є по-своєму оригінальною. При цьому не слід переоцінювати існуючі між ними відмінності. Їх схожість є значною, особливо якщо розглядати ці підсистеми в цілому. Тому ми спокійно можемо говорити про романо-германську сім'ю, відмовившись від пошуків в ній тих чи інших

**ІСТОРИЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО.
ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА**

підгруп. Вони звичайно можуть бути знайдені, але лише на рівні однієї або декількох окремих галузей права. Таким чином, романо-германська правова система на сьогодні є доконаним фактом [3, с. 54].

Як і будь-яка інша правова система, романо-германська має певні особливості, які їй притаманні, незалежно від національних особливостей у всіх країнах, які до неї належать.

По-перше, звичайно ж, однією із найважливіших рис континентальної правової системи вважається поділ права на публічне та приватне. Воно зародилося ще в Стародавньому Римі для відмінності правового регулювання суспільних і приватних інтересів. Наявність поділу права на приватне і публічне вважається однією із найбільш очевидних ознак романо-германської правової сім'ї. Однак основною причиною такого яскраво вираженого поділу є переважання (і якісне, і кількісне) нормативно-правових актів, які мають вищу юридичну силу, державних джерел права (останні в даний час служать першоосновою не тільки публічного, а й приватного права, підтверджуючи формальність даної диференціації). Реальна влада в руках публічних інститутів примушує державу до популяризації саме приватного права, підкреслення його значення в цілях власної легітимзації в середовищі громадянського суспільства.

Наприклад, у Франції існують такі галузі публічного права, як: конституційне право; адміністративне право; фінансове право; міжнародне публічне право. Французьке ж приватне право включає в себе громадянське право, цивільно-процесуальне, і навіть кримінальне право, в той час як структура правової системи Німеччини включає кримінальне право у сферу регулювання публічного права. Це яскрава ілюстрація того, що, незважаючи на приналежність до однієї правової системи в різних державах все ж існують певні відмінності у національних системах права. При цьому публічне та приватне право органічно пов'язані і взаємодіють між собою, хоча в цілому, даний розподіл носить дуже номінальний, загальний характер і є в основному доктринальним, але тим не менше залишається важливою особливістю структури романо-германського права. Конкретизуючи, можна сказати, що до публічного права належать ті галузі та інститути, які визначають статус і порядок діяльності органів держави і відносини індивіда з державою, а до приватного – галузі й інститути, що регулюють відносини індивідів між собою.

По-друге, не менш важливою рисою, що відрізняє романо-германську систему права від, наприклад, англосаксонської, є її прямиий зв'язок із римським правом, формування і розвиток на основі правової системи Стародавнього Риму. Традиції римського права в розвитку національних правових систем європейських країн були і залишилися досить сильними. Романо-германська правова система склалася на основі ідей, конструкцій, інститутів і положень римського права, адаптованих до нових умов, до нових політико-економічних відносин. Сприйняття і розвиток європейськими країнами принципів та інститутів римського права отримало назву рецепції права.

Римське право – класичне вираження життєвих умов і конфліктів суспільства, в якому панує приватна власність. Саме це зумовило можливість пристосування римського права товарно-грошових відносин, які розвивалися у надрах країн середньовічної Європи. Римське право є закінченим правом простого товарного виробництва, отже, докапіталістичного; це право, однак, містить в собі велику частину правових відносин Нового часу, тобто саме те, чого потребували городяни в період виникнення міст і чого вони не знаходили в місцевому звичаєвому праві.

Звичайно, римське право зробило на різні правові системи абсолютно не однаковий вплив, незважаючи на те, що всі західноєвропейські країни свого часу зазнали впливу античної культури в його особі. До Німеччини, наприклад, римське право прийшло набагато пізніше, ніж до Франції, проте його вплив на території даної держави був набагато більший, ніж у Франції. У жодній країні, яка належить до даної правової системи, процес рецепції не отримав настільки масштабного поширення, як у Німеччині. Це проявлялося, зокрема, в тому, що були рецепційовані не тільки основні інститути та визначення римського права, а, крім того, давньоримська юридична думка [4, с. 89-91].

Наступною найважливішою, в деякій мірі, навіть визначальною рисою є особлива значимість закону в системі джерел права. Слід особливо підкреслити, що в країнах романо-германської

**ІСТОРИЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО.
ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА**

правової сім'ї, на відміну від країн загального права, норма права створюється не суддями, а спеціально уповноваженими на це державними органами.

Нормативно-правові акти, мають ряд ознак, притаманних для романо-германської правової сім'ї: виходять від держави, є результатом діяльності компетентних суб'єктів правотворчості (вищим представницьким органом (як правило парламентом) або шляхом проведення референдуму); містять у собі правові норми; мають певну документально-письмову форму; приймаються і здійснюються у складному юридично врегульованому процедурно-процесуальному порядку; їх реалізація забезпечується комплексом заходів державного впливу, в тому числі і заходами державного примусу. Останнє передбачає, що в разі порушення норм права держава застосовує відповідні заходи державного впливу у вигляді кримінально-правових, цивільно-правових, адміністративно-правових та інших санкцій щодо порушників.

Вищу юридичну силу в системі нормативних актів тут має писана конституція (основний закон держави, першооснова правової системи), яка є правовою основою для всіх інших конституційних і звичайних законів та підзаконних актів. Контроль за конституційністю звичайних законів і підзаконних актів здійснюють спеціальні конституційні суди.

Право складається не лише з норм, сформульованих уповноваженими на те органами, а включає також акти його тлумачення, в тому числі акти судових органів. Наявність «вторинних» норм не перетворює романо-германську систему в суддівське або прецедентне право. Романо-германське право базується на принципах і тому має в порівнянні з прецедентними правовими системами, відомі переваги: простоту та ясність.

Прямий зв'язок з даною характеристикою романо-германського права має його кодифікований характер. І хоча в інших сім'ях права також існує і визнається таке поняття як «кодифікація», кодифікація в країнах романо-германського права має не просто локальний, а глобальний характер, охоплюючи абсолютно всі інститути і галузі права, має більш глибокі історично-міцні зв'язки, зокрема з римським правом, і відрізняється найбільш чітко визначеною системою права. При цьому кодифіковані акти мають юридичну силу звичайного закону, однак по суті займають центральне місце і відіграють провідну роль у відповідній галузі законодавства.

Значну роль в якості джерела права романо-германської правової сім'ї відіграють нормативно-правові акти, прийняті різними органами виконавчої влади (декрети, постанови, розпорядження, інструкції, регламенти тощо). Як правило, такі нормативні акти приймаються «на основі та на виконання закону, не можуть їм суперечити» і носять підзаконний характер. При цьому здійснюється судовий контроль для забезпечення відповідності подібних підзаконних актів приписам закону.

Також варто заострити увагу на тому, що саме романо-германська сім'я, на противагу, наприклад, англосаксонській правовій системі, не має такої характеристики як вироблення правових норм судами стосовно певного випадку. Вона характеризується виробленням норм, виходячи з яких, згодом вирішуються інші справи, тобто нормами абстрактними, а не казуальними. Правова норма у романо-германській правовій системі – це елемент створений законодавцем, заснований на вивченні практики, на ідеях справедливості, моралі і політики. Дана правова система виходить з того, що не можна створити кодекс, якщо бачити норму права в кожному рішенні судді. Завдання кодексу полягає не у вирішенні всіх конкретних практичних питань, а в тому, щоб запропонувати спільне рішення тих чи інших проблем.

Що стосується правового звичаю, то в системі джерел романо-германського права він відіграє в основному допоміжну роль, доповнюючи в необхідних випадках чинне законодавство.

У більшості країн континентальної Європи судді не володіють правом правотворчості, і, зрозуміло, що судові рішення (прецеденти) не визнаються джерелами права, оскільки завдання судів полягає виключно у розгляді та вирішенні конкретних справ, ґрунтуючись на нормах права, закріплених законодавством.

У частині поняття правової норми важливо врахувати наступне: для понятійного ладу романо-германського права характерне розуміння норми права не тільки як правила поведінки, що володіє загальністю і має більш широке значення, ніж просто застосування в конкретній справі.

**ІСТОРИЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО.
ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА**

Оцінюючи роль правової норми, слід зазначити, що відбувався історичний перехід від казуїстики судової практики до загального керівництва при вирішенні конкретних юридичних справ.

Так звані романісти завжди шукали золоту середину в розумінні природи юридичної норми. При цьому з одного боку, норми права не повинні бути занадто загальними, бо тоді вони не будуть достатньо надійним керівництвом для практики. З іншого – необхідна узагальненість, що межує з невизначеністю, достатньою, щоб регулювати певний тип відносин. Найбільша ступінь конкретизації потрібна у кримінальному, податковому, процесуальному праві, значна ступінь узагальнення – у цивільному та інших галузях приватного права.

Специфічною особливістю романо-германського права є його розмежування на природне і позитивне. Такий розподіл означає необхідність перевірки чинного (позитивного) права на відповідність принципам природного.

Закон як феномен позитивного права проходить перевірку на відповідність його природному праву, для цього створюються спеціальні інститути, наприклад, конституційний суд. Оскільки саме в конституціях найбільшою мірою виражені ідеї і норми природного права, то перевірка конституційним судом законів та інших актів вищих органів державної влади на відповідність конституції, як вважають, є одночасно перевіркою на відповідність природному праву.

Розподіл права на природне і позитивне, оцінка прав і свобод людини як центральних у правовій системі суспільства підкреслює ще одну особливість романо-германського права: суспільство виходить з примату права перед державою. У зв'язку з цим громадянське суспільство здійснює контроль за державним апаратом, і право тут виконує необхідну, властиву тільки йому функцію. Справа в тому, що тільки через право, його норми можливий цивілізований державний примус, так як тільки в цьому випадку він набуває розумних основ.

Романо-германська правова сім'я максимально відповідає вимогам сучасного цивілізованого суспільства, так як завдяки правотворчості складається узгоджена, єдина, формалізована юридична система. Вона дозволяє найбільш повно застосувати досягнення сучасної науки, створювати скоординовані комплекси юридичних засобів високого рівня нормативного узагальнення, ефективно регулювати суспільні відносини, що постійно змінюються.

У той же час зростання абстрактних нормативно-типових начал в рамках континентальної правової сім'ї тягне до деякого дефіциту, а іноді і протиставлення з індивідуально-специфічними началами врегульованих ситуацій, що в свою чергу різко скорочує ефективність і соціальну справедливість правового впливу. Нормативно-правовий акт обмежує суддівську ініціативу в індивідуальних, складних та неординарних ситуаціях. Проте, такий недолік може бути усунений за рахунок використання юридичних засобів, властивих англосаксонській правовій системі.

Висновки. Таким чином, романо-германська правова система виникла на основі рецепції римського права. Вона об'єднує правові системи всіх країн континентальної Європи. Основною рисою даної системи є чіткий поділ норм права на галузі, а всі галузі поділяються на дві підсистеми: приватне право і публічне право. В системі органів держави проводиться чітке розмежування на законодавчі та правозастосовні. На перший план тут висунуті норми права, які розглядаються як норми поведінки, що відповідають вимогам справедливості і моралі.

На сьогоднішній день романо-германська правова сім'я присутня у всьому світі. Тепер вона вийшла далеко за межі колишньої Римської імперії і поширилася не тільки на інші країни, але і на інші континенти, зокрема на всю Латинську Америку, переважну частину Африки, на країни Близького Сходу, Японію та Індонезію. Ця експансія частково пояснюється колонізацією, а частково тими можливостями, які для рецепції дала юридична техніка кодифікації, яка була загальноприйнята романськими правовими системами у XIX столітті. Але широке поширення даної сім'ї і сама техніка кодифікації не дають побачити елементи єдності, які зв'язують ці різні правові системи, які на перший погляд носять суто національний характер і повністю відмінні одна від одної.

Залишається актуальним і малодослідженим широкий спектр проблемних питань, пов'язаних з виявленням і характеристикою чинників, що визначають специфіку і розвиток романо-

---

**ІСТОРИЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО.
ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА**

германської правової системи в рамках тенденції взаємодії держав сучасного світу. В контексті процесів глобалізації та конвергенції, що відбуваються на сучасному етапі дослідження проблем їхнього впливу на державне і правове життя має величезне теоретичне та практичне значення.

Список використаних джерел:

1. Юридична компаративістика: навч. посіб. / А. М. Кучук, Ю. С. Завгородня. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. – 112 с.
2. Дуда, С. М. Структура романо-германської правової сім'ї / С. М. Дуда // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2013. – Вип. 11. – С. 183-186.
3. Гапотій, В. Д. Основні правові системи світу: навчальний посібник / В. Д. Гапотій, О. Л. Жильцов, Г. І. Воржевітіна. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. – 279 с.
4. Шаганенко, В. П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї / В.П. Шаганенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6-1 (1). – С. 88-91.

Надійшла 3.09.2018

Бібліографічний опис для цитування :

- Пузирна, Н. С. Загальна характеристика системи романо-германського права / Н. С. Пузирна, В. В. Пророченко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2020. – № 1 (6). – С. 13-18.